

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.61>

ЗАКОНОДАВЧІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ТЕОРЕТИЧНІ УЯВЛЕННЯ ЩОДО СУТНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Патрелюк Д.А.,
*кандидат юридичних наук, докторант
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-7300-4905*

Патрелюк Д.А. Законодавчі положення та теоретичні уявлення щодо сутності кримінального переслідування: історичний аспект.

Наукову статтю присвячено дослідженню законодавчих положень та теоретичних уявлень щодо сутності кримінального переслідування у історичному аспекті. Законодавче регулювання та теоретичні погляди щодо здійснення кримінального переслідування розглянуто відповідно до таких історичних періодів: дорадянський період (... – 1917 р.), радянський період (1917–1991 рр.), післярадянський період (1991–2012 рр.), новітній період (2012–2025 рр.), наступний період (2025 р. – ...). Зазначено, що у дорадянський період поняття «кримінальне переслідування» не вживалось у нормативних актах. Фактично діяльність з кримінального переслідування під час даного історичного періоду мала змістом державну обвинувальну діяльність з приводу події вчинення кримінального правопорушення. Статут кримінального судочинства 1864 р. передбачав діяльність, яка фактично була кримінальним переслідуванням, однак називав її судовим переслідуванням. З'ясовано, що під час радянського та післярадянського періодів зміст поняття «кримінальне переслідування» набув певної деталізації. Незважаючи на те, що в кримінальному процесуальному законодавстві раннього етапу радянського періоду містилось поняття «кримінальне переслідування», останнє виглядало не чітко, та означало в цілому процес розслідування злочинів. Визначалось, що кримінальне переслідування може бути виключно персоніфікованою діяльністю, а прокурор розглядався як центральна та єдина фігура кримінального переслідування. Встановлено, що сучасні теоретичні уявлення щодо суб'єктів, які здійснюють кримінальне переслідування різняться, однак в більшості, кримінальне переслідування не отожднюється виключно з прокурорською діяльністю. Фактично кримінальне переслідування також здійснюють слідчий, дізнавач, оперативні працівники, у випадках, передбачених КПК України – потерпілий. Відмічено, що наступний етап пов'язаний з розвитком функції кримінального переслідування, а саме з нормативним закріпленням такого поняття, законодавчим визначенням кола суб'єктів кримінального переслідування, визначенням його меж тощо.

Ключові слова: прокурор, підозра, кримінальне переслідування, обвинувачення, забезпечення прав.

Patrelyuk D.A. Legislative provisions and theoretical concepts regarding the essence of criminal prosecution: a historical aspect.

The scientific article is devoted to the study of legislative provisions and theoretical concepts regarding the essence of criminal prosecution in a historical aspect. Legislative regulation and theoretical views on the implementation of criminal prosecution are considered in accordance with the following historical periods: the pre-Soviet period (... – 1917), the Soviet period (1917–1991), the post-Soviet period (1991–2012), the modern period (2012–2025), the next period (2025 – ...). It is noted that in the pre-Soviet period, the concept of «criminal prosecution» was not used in regulatory acts. In fact, the concept of «criminal prosecution» during this historical period meant state prosecution activity regarding the event of a criminal offense. The Criminal Procedure Statute of 1864 provided for activity that was actually criminal prosecution, but called it judicial prosecution. It is argued that during the Soviet and post-Soviet periods, the meaning of the concept of «criminal prosecution» acquired a certain

level of detail. It is studied that despite the fact that the criminal procedural legislation of the early stage of the Soviet period contained the concept of «criminal prosecution», the latter did not look clear, and meant the process of investigating crimes in general. It was determined that criminal prosecution can be an exclusively personified activity, and the prosecutor is considered as the central and sole figure of criminal prosecution. It is established that modern theoretical ideas about the subjects who carry out criminal prosecution differ, but in the majority, criminal prosecution is not identified exclusively with prosecutorial activities. In fact, criminal prosecution is also carried out by the investigator, inquirer, operational officers, and in cases provided for by the Criminal Procedure Code of Ukraine, by the victim. It is noted that the next stage of development of criminal prosecution activities is associated with the normative consolidation of such a concept, the legislative definition of the circle of subjects of criminal prosecution, the definition of its boundaries, etc.

Key words: prosecutor, suspicion, criminal prosecution, accusation, ensuring rights.

Постановка проблеми. Зміст такої категорії як «кримінальне переслідування» є неоднозначним та змінювався в залежності від політичної ситуації та положень кримінального процесуального закону. У науковій літературі кримінальне переслідування розглядається як специфічний вид державної діяльності, як процес розслідування кримінальних правопорушень, як діяльність органів прокуратури, як специфічна функція тощо. З огляду на те, що у чинному кримінальному процесуальному законі поняття «кримінальне переслідування» не знайшло широкого використання, залишається невизначеним його зміст та перелік суб'єктів, які виконують функцію кримінального переслідування. Відсутність регламентації кримінального переслідування у кримінальному процесуальному законі вважаємо недоліком, оскільки фактично діяльність з кримінального переслідування здійснюється уповноваженими суб'єктами, що в свою чергу потребує закріплення у законі дієвих гарантій забезпечення прав і свобод людини під час такої діяльності.

Метою даного дослідження є аналіз законодавчих положень та теоретичних уявлень щодо змісту кримінального переслідування у кримінальному провадженні.

Стан опрацювання проблематики. Тематика кримінального переслідування була актуальною серед вчених-процесуалістів радянської школи та не втратила своєї актуальності у сьогоденні. Проблеми кримінального переслідування висвітлювались у працях таких дослідників: С.А. Альперт, І.В. Єна, В.С. Зеленецький, А.В. Лапкін, Л.М. Лобойко, Т.О. Лоскутов, Б.Е. Майлунц, Р.І. Мельник, С.Д. Цедік та інших. Незважаючи на значну кількість праць, присвячену тематиці кримінального переслідування, на сьогодні залишаються невирішеними визначення таких положень: змісту кримінального переслідування, початкового моменту кримінального переслідування, визначення кола суб'єктів, які здійснюють кримінальне переслідування.

Виклад основного матеріалу. За своєю сутністю кримінальне переслідування виступає тією рушійною силою, яка забезпечує реалізацію кримінальної відповідальності в межах кримінального судочинства за умови дотримання формальних вимог щодо ініціації процедури викриття особи у вчиненні злочину [1, с. 98].

І.В. Єна пише, що кримінальне переслідування є специфічною, виключною діяльністю держави, яка має на меті забезпечення притягнення до кримінальної відповідальності і призначення справедливого покарання осіб, які умисно або через необережність порушили кримінально-правову заборону, вчинивши кримінальне правопорушення. Необхідність виявлення та кримінального переслідування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, є підставою для початку кримінальної процесуальної діяльності, яка здійснюється у формі правовідносин, одним із суб'єктів яких є держава, що реалізує свої права і виконує свої обов'язки [2, с. 85].

Дещо схоже визначення надає А.В. Лапкін, який вказує, що поняття «кримінальне переслідування» у широкому розумінні охоплює всю процесуальну діяльність у кримінальній справі: встановлення події і обставин злочину, особи, що його вчинила, доведення винності останньої і її покарання, тобто тотожне поняттю «провадження у кримінальній справі». У вузькому сенсі кримінальне переслідування розглядається суто як кримінально-процесуальна діяльність обвинувачення конкретної особи у вчиненні злочину [3, с. 53]. Виходить так, що з огляду на чинний кримінальний процесуальний закон, кримінальне переслідування у широкому сенсі розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР (або ж з моменту вчинення першої процесуальної дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність), а у вузькому сенсі кримінальне переслідування розпочинається з моменту появи центральної фі-

гури у кримінальному процесі – підозрюваного (тобто з моменту повідомлення особі про підозру). Визначення початкового моменту кримінального переслідування є важливим у контексті виконання державою зобов'язання щодо забезпечення прав особи, яка переслідується.

Вважаємо за доцільне більш детально розглянути зміст поняття «кримінальне переслідування» у історичній хронології відповідно до таких періодів: дорадянський період (... – 1917 р.), радянський період (1917–1991 рр.), післярадянський період (1991–2012 рр.), новітній період (2012–2025 рр.), наступний період (2025 р. – ...).

Дорадянський період (... – 1917 р.). Основним нормативно-правовим актом дорадянської доби, яким здійснювалось правове регулювання кримінальної процесуальної діяльності є Статут кримінального судочинства 1864 р.

Статут кримінального судочинства 1864 р. не містив у своїх положеннях такого поняття як «кримінальне переслідування». Однак, окремі положення даного нормативно-правового акта регламентували діяльність з судового переслідування. Як пише Т.О. Лоскутов у Статуті кримінального судочинства 1864 р. містився термін «судове переслідування», під яким розумілось провадження у справі. Так, ст.ст. 2, 5, 16, 27, 356, 1034 визначали як осіб, які могли порушувати та провадити судове переслідування, так і випадки зупинення і закриття судового переслідування [4, с. 163].

С.Д. Цедік пише, що до «судового переслідування» відносилася діяльність прокурорів та їх товаришів, судових слідчих та судових органів. Ці органи та посадові особи здійснювали попереднє слідство, підтримували обвинувачення в суді та розглядали справи по суті. Поняття «судове переслідування» використовувалось також у значенні «кримінальна справа» [5, с. 138]. А.В. Мазаратій відзначає, що відповідно до Статуту кримінального судочинства 1864 р. кримінальне переслідування продовжувало тісно пов'язуватися з наглядом за розслідуванням злочинів [6, с. 216].

Вчені-процесуалісти дореволюційного періоду були зосереджені на дослідженні категорій «кримінальне переслідування», «обвинувачення», «кримінальний позов». Тому під кримінальним переслідуванням науковці розуміли обвинувачення, кримінальний позов, провадження у справі, діяльність з розкриття злочину, викриття винної особи [4, с. 166].

Фактично поняття «кримінальне переслідування» під час даного історичного періоду мало змістом державну обвинувальну діяльність з приводу події вчинення кримінального правопорушення. Вбачається, що зміст норм Статуту кримінального судочинства 1864 р. передбачав такий вид державної діяльності, однак називав його «судове переслідування».

Радянський період (1917–1991 рр.). Статут кримінального судочинства 1864 р. залишався чинним кримінально-процесуальним законом аж до Жовтневої революції 1917 р. Перший післяреволюційний український кодифікований акт, що об'єднав норми радянського кримінального процесу, введено в дію з 20.09.1922 р. В основу Кримінально-процесуального кодексу УСРР 1922 р. було покладено відповідний кодекс РСФСР 1922 р. з урахуванням особливостей місцевої судової практики. У обох кодексах використовувався термін «кримінальне переслідування». Так, наприклад, у ст. 9 КПК 1922 р. був закріплений обов'язок прокуратури порушувати кримінальне переслідування за фактом вчинення будь-якого злочину [5, с. 139]. В положеннях Кримінально-процесуального кодексу УСРР 1922 р. на законодавчому рівні було вжите поняття «кримінальне переслідування», під яким законодавець розумів процес розслідування злочинів.

А.В. Лапкін пише, що у КПК УСРР 1922 та «Положенні про прокурорський нагляд» від 28 червня 1922 р. поняття «кримінальне переслідування» вживалось у значенні провадження у кримінальній справі, а також для позначення процесуальної діяльності прокуратури. Пізніше, після розширення повноважень прокуратури щодо нагляду за дізнанням і досудовим слідством і безпосереднього керівництва ними, обмеження засад змагальності під час досудового розслідування, концепція кримінального переслідування зазнала занепаду. Процесуальна діяльність стосовно викриття певної особи у вчиненні злочину не відокремлювалась законодавцем від діяльності з дослідження обставин злочину [3, с. 52].

Р.І. Мельник відзначає, що за часів радянської влади поняття «кримінальне переслідування» було збережено та знайшло своє відбиття у перших кодифікованих актах кримінально-процесуального законодавства, де його значення пов'язувалося не тільки з провадженням по кримінальній справі, але й з діяльністю прокурора, як безпосереднього ініціатора кримінального переслідування. При цьому законодавчо та теоретично не вирішеним залишилося питання про початок здійснення кримінального переслідування в контексті персоніфікації викривальної спрямованості зазначеної діяльності [1, с. 94].

Аналізуючи розвиток законодавства (Статут кримінального судочинства 1864 р., КПК УСРР 1922 та 1927 рр.) Т.О. Лоскутов відмічає, що слідче кримінальне переслідування розглядалось як провадження у кримінальній справі в цілому. Автор приходить до висновку, що при такому розумінні кримінального переслідування, останнє перетворюється в щось розпливчате, позбавлене практичного значення [7, с. 7].

Незважаючи на те, що в кримінальному процесуальному законодавстві раннього етапу радянського періоду містилось поняття «кримінальне переслідування», останнє виглядало не чітко, та означало в цілому процес розслідування злочинів.

Кримінально-процесуальний кодекс 1960 р. в першій редакції не містив такого поняття як «кримінальне переслідування». Згодом, шляхом внесення численних доповнень, таке поняття з'явилося у тексті кримінального процесуального закону (ст.ст. 48, 65, 66, 67, 167, 227, Глава 39 «Перейняття кримінального провадження») [8; 9; 10]. Визначення поняття «кримінальне переслідування» не знайшло належного відбиття у кримінальному процесуальному законі. Поняття «кримінальне переслідування» застосовувалось у контексті тотожності з поняттям державного обвинувачення, розслідування кримінальної справи.

Отже, у законодавчих актах періоду радянської доби поняття «кримінальне переслідування» часто ототожнювалось з поняттям «державне обвинувачення». Щодо сутності поняття «державне обвинувачення» В.С. Зеленецький у своєму монографічному дослідженні (1979 р.) відзначав, що державне обвинувачення бере свій початок з моменту викриття конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення та продовжується здійснюватись у подальших судових стадіях. Прокурор розглядався як єдиний суб'єкт державного обвинувачення [11, с. 27-28].

Задля того, щоб кримінальне переслідування виглядало чітко та однозначно у кримінальному судочинстві визначальним є з'ясування його меж, в тому числі початкового моменту. У науці кримінального процесу сформулювалось два підходи до розуміння початкового моменту кримінального переслідування. Перший підхід пов'язаний з моментом початку розслідування (з моменту виявлення ознак кримінально караного діяння – тобто з моменту внесення відомостей до ЄРДР – відповідно до чинного закону), другий підхід пов'язаний з появою у процесі конкретної особи, якій висувається обвинувачення (з моменту повідомлення про підозру – відповідно до чинного закону).

Прихильником першого підходу є Б.Е. Маїлунц, яка у своєму дисертаційному дослідженні відзначає, що початком кримінального переслідування є момент внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Такий висновок авторка робить беручи за основу факт існування «презумпції кримінального правопорушення», відповідно до якої будь-яка інформація про кримінальне правопорушення, яка надійшла до уповноваженої особи, вказує на обов'язкове існування події та складу кримінального правопорушення, поки інше не буде доведено під час досудового розслідування чи в суді. Зважаючи на наявність такої презумпції, з самого початку будь-якого досудового розслідування основним завданням слідчого, крім встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення, також буде пошук особи, яка вчинила дане правопорушення – відповідно до чинного закону [12, с. 48]. В цілому, така позиція виглядає логічно та послідовно, однак, беручи її за основу, видається, що кримінальне переслідування стає неперсоніфікованим. Виникає питання: Кого, за такого підходу, починають переслідувати уповноважені суб'єкти?; Що змінилося у кримінальному процесі від моменту початку кримінального переслідування?

Другий підхід пов'язаний з науковою діяльністю С.А. Альперта, який свого часу поняття «кримінальне переслідування» ототожнював з процесуальною функцією обвинувачення. Автор писав, що у ході дискусії, яка проходила у 1950-1951 рр., більшість радянських процесуалістів висловилося за те, що поняття «кримінальне переслідування» та «обвинувачення» тотожні і що кримінальне переслідування може мати місце лише щодо індивідуально-визначеної особи, вже залученої як обвинуваченого [13, с. 16–26]. Щодо персоніфікації кримінального переслідування висловився й Т.О. Лоскутов сформулювавши у своєму дисертаційному дослідженні авторське визначення кримінального переслідування, здійснюваного слідчим, як кримінально-процесуальної діяльності слідчого з викриття конкретної особи у вчиненні злочину в межах визначеного законом предмету відання [7, с. 4].

Задля того, щоб розібратись з початковим момент кримінального переслідування слід відповісти на питання: Яку цінність несе у собі визначення початкового моменту? Вважаємо, що відповідь на це питання можна знайти у обов'язку держави забезпечити права і свободи особи, щодо

якої здійснюється кримінальне переслідування. Адже державний примус (а кримінальне переслідування неможливо уявити без застосування державного примусу) може суттєво обмежувати права і свободи людини, а отже безконтрольне застосування державного примусу є підґрунтям для свавілля. Необхідність чіткого визначення початкового моменту кримінального переслідування обумовлена необхідністю забезпечення та гарантування прав і свобод особи, по відношенню до якої здійснюється переслідування. Неперсоніфікований початок кримінального переслідування не має жодного сенсу, оскільки фактично такий початок не впливає на права і свободи особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, оскільки особа ще не викривається у вчиненні протиправного діяння, та як наслідок остання не зазнає обмежень у своїх правах і свободах.

На наше переконання кримінальне переслідування є завжди персоніфікованим, навіть у разі, коли достеменно анкетні дані особи не відомі. Необхідність забезпечення прав і свобод особи виникає у момент, коли дії сторони обвинувачення мають обвинувальний ухил щодо конкретної особи. Відповідно, початком кримінального переслідування слід вважати здійснення першої процесуальної дії обвинувальної спрямованості по відношенню до конкретної особи, при цьому такий початковий момент не залежить від моменту офіційного повідомлення про підозру, оскільки фактично, кримінальне переслідування може здійснюватись й до повідомлення про підозру та, в окремих випадках, навіть до внесення відомостей до ЄРДР.

Післярадянський період (1991–2012 рр.). Кримінально-процесуальний кодекс 1960 р. втратив свою чинність аж у 2012 р. з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України). В. Остапеч у своєму дослідженні (2009 р.) відзначила, що український законодавець не передбачає в чинному законодавстві такого поняття, як «кримінальне переслідування» [14, с. 115]. Тут варто зауважити, що законодавець у КПК 1960 р. не передбачав розкриття дефініції «кримінальне переслідування». Однак, як вже було зазначено у попередньому підрозділі даного дослідження, поняття «кримінальне переслідування» вживалося у положеннях КПК 1960 р. під яким, в більшості випадків розумілося обвинувальна діяльність держави з розслідування кримінального правопорушення.

Відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України затвердженої Указом Президента України від 08 квітня 2008 р. прокуратура має стати єдиним органом, на який покладається виконання функцій кримінального переслідування особи, в тому числі висунення обвинувачення, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та складання обвинувального акта. Державний обвинувач визначається як посадова особа органів прокуратури, яка здійснює функцію кримінального переслідування особи в процесі досудового розслідування та підтримує державне обвинувачення у кримінальному судочинстві. Кримінальне переслідування розкривається як виключна процесуальна функція прокурора, яка полягає у висуненні від імені держави обвинувачення, направленні кримінальної справи до суду, підтриманні державного обвинувачення в суді, участі у перегляді судових рішень у кримінальних справах в апеляційній та касаційній інстанціях [15]. Даною Концепцією на законодавчому рівні вперше закріплюється поняття «кримінальне переслідування» та вказано, що кримінальне переслідування є виключною процесуальною функцією прокурора.

Окремі міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Україною в даний історичний період містили у своїх положеннях згадку про «кримінальне переслідування». Так, у Європейській конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 (набрання чинності для України міжнародного договору – 09.06.1998 р.) поняття «кримінальне переслідування» вживається у такому контексті: Договірні Сторони зобов'язуються надавати одна одній якнайширшу взаємну допомогу у кримінальному переслідуванні правопорушень, покарання яких, на момент прохання про надання допомоги, підпадає під юрисдикцію судових властей запитуючої Сторони (ст. 1); Особа, незалежно від громадянства, викликана в судові органи запитуючої Сторони для того, щоб відповідати за діяння, які є предметом кримінального переслідування, порушеного проти неї, не може ні притягуватися до відповідальності ... (ст. 12); ... прохання про проведення попереднього слідства по кримінальному переслідуванню можуть надсилатися і отримуватися безпосередньо судовими органами (ст. 15) [16]. У Європейській конвенції про передачу провадження у кримінальних справах від 15.05.1972 р. (набрання чинності для України міжнародного договору – 29.12.1995 р.) поняття «кримінальне переслідування» вживається у такому контексті: будь-яка Договірна Держава, що згідно із своїм власним законодавством має повноваження переслідувати за вчинення злочину, може відмовитися або утримуватися від кримінального переслідування

підозрюваної особи, яка вже притягнута або буде притягнута до відповідальності іншою Договірною Державою за вчинення того ж злочину (ст. 3); Договірна Держава може звернутися до іншої Договірної Держави із клопотанням про порушення кримінального переслідування в одному або декількох таких випадках ... (ст. 8) [17]. Таким чином, в окремих міжнародних нормативно-правових актах післярадянського періоду поняття «кримінальне переслідування» вживалось для позначення як досудового провадження, так і судового провадження у кримінальних справах.

У післярадянський період суттєвих змін у правовій регламентації кримінального переслідування не відбулося. Поняття «кримінальне переслідування» використовувалося у кримінальному процесі в більшості випадків у контексті міжнародного співробітництва з питань розслідування та судового розгляду кримінальних справ. Під кримінальним переслідуванням розумілося загальне провадження у справі. У нормативно-правових актах даного періоду прокурор сприймався єдиним суб'єктом, який здійснює кримінальне переслідування.

Новітній період (2012–2025 рр.). Інститут кримінального переслідування існує в межах функції обвинувачення і є однією із сутнісних характеристик змагального кримінального судочинства [3, с. 52]. Положення КПК України 2012 р. суттєво посилили позиції змагальної форми кримінального судочинства. Однак, чинний КПК України поняття «кримінальне переслідування» використовує лише декілька разів (ст.ст. 542, 557, 618). Таке поняття використовується виключно у контексті міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

Кримінальне переслідування є діяльністю процесуальною, оскільки неможливе поза кримінальним процесом, відповідно завжди здійснюється певними особами, перелік яких вказаний у законі. Ці особи одночасно виступають і як суб'єкти кримінального процесу, і як суб'єкти кримінального переслідування [2, с. 85]. На сьогодні, серед правозастосовників та науковців не склалось єдиного розуміння визначення суб'єктів кримінального переслідування.

На думку Б.Е. Мейлунц суб'єктами кримінального переслідування є учасники кримінального провадження, що реалізують функцію кримінального переслідування, тобто здійснюють діяльність щодо встановлення конкретної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, викриття цієї особи у досудовому розслідуванні та доведення її винуватості в суді шляхом реалізації владних повноважень або прав, якими вони наділені кримінальним процесуальним законодавством [12, с. 195].

І.В. Єна пише, що держава є суб'єктом правовідносин, які виникають у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, і відповідно виконує свої обов'язки через кримінальні процесуальні правовідносини. Але їх реалізація є специфічною, оскільки держава бере у них участь і відповідно реалізує кримінальне переслідування опосередковано через органи, які уповноважені виступати від її імені, визначальну роль серед яких відіграє прокурор [2, с. 87].

У сучасному кримінальному процесі прокурор є центральною фігурою при здійсненні кримінального переслідування на досудовому розслідуванні, адже від нього залежить хід і напрямки усього провадження, а також прийняття важливих для кримінального провадження рішень і вчинення дій, що спрямовані на викриття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [18, с. 280]. Погоджуючись з такою тезою варто додати, що прокурор дійсно є центральною але не єдиною фігурою кримінального переслідування.

З приводу реалізації функції кримінального переслідування Т.О. Лоскутов відзначає, що прокурор іманентно є переслідувачем у кримінальному процесі, що не можна однозначно сказати про слідчого, кримінально-процесуальна функція якого залишається невизначеною. Визнання змагальної форми кримінального процесу на стадії досудового розслідування повинно здійснюватись через закріплення у законодавстві функції кримінального переслідування, здійснюваної слідчим, що буде відповідати фактичному стану кримінально-процесуальних відносин. Це впливає із того, що слідчий як представник держави виконує функцію боротьби зі злочинністю, яка у межах кримінального процесу переходить у функцію кримінального переслідування [19, с. 10-11].

Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором. У окремих випадках, передбачених законом, обвинувачення може підтримуватись потерпілим, його представником [20]. На стадії досудового кримінального провадження усі суттєві процесуальні рішення (якими можуть обмежуватись права і свободи людини) приймає або ж контролює їх проведення прокурор. Наприклад: затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, повідомлення про підозру, звернення до суду з обвинувальним актом тощо.

Такі процесуальні рішення як повідомлення про підозру, складання обвинувального акта можна вважати стрижневими процесу кримінального переслідування на стадії досудового кримінального провадження. Однак, буде помилкою вважати, що кримінальне переслідування обмежується такими діями. Видається, що кримінальне переслідування знаходить свій прояв у будь-якій процесуальній (в т.ч. слідчій (розшуковій) дії) обвинувальної спрямованості, результатами якої здійснюється викриття конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення. Тому діяльність з кримінального переслідування не обмежується діяльністю прокурора. Під контролем процесуального керівника діяльність з кримінального переслідування виконують слідчий, дізнавач, в окремих випадках – оперативні працівники.

В. Остапеч надає визначення поняттю «кримінальне переслідування у суді» під яким авторка розуміє кримінально-процесуальну діяльність прокурора з викриття в установленому законом порядку винності підсудного у скоєнні інкримінованого злочину з метою забезпечення охорони конституційних прав осіб, задіяних у кримінальному судочинстві, яка здійснюється у формі підтримання державного обвинувачення [14, с. 116]. Відповідно до положень КПК 1960 р. таке визначення виглядало точним, а прокурор розглядався як єдиний суб'єкт кримінального переслідування у суді. Відповідно до положень чинного КПК України до суб'єктів кримінального переслідування у суді окрім прокурора слід віднести й потерпілого. Так, відповідно до ст. 340 КПК України у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді потерпілому надається право підтримувати обвинувачення в суді самостійно. Потерпілий, який погодився підтримувати обвинувачення в суді, користується всіма правами сторони обвинувачення під час судового розгляду [20].

Виходить так, що кримінальне переслідування є обвинувальною діяльністю як на стадії досудового кримінального провадження, так і на стадії судового розгляду. Кримінальне переслідування не можна назвати суто державною обвинувальною діяльністю, оскільки окрім державно-владних суб'єктів (прокурор, слідчий, дізнавач, оперативний працівник), правом виконувати таку діяльність наділений й потерпілий на стадіях судового розгляду. Слід відзначити, що у сучасному кримінальному процесі поняття «кримінальне переслідування» вживається надто обмежено, що не відповідає реаліям сьогодення та потребує належного унормування.

Наступний період (2025 р. – ...). Наступний період розвитку кримінального процесуального законодавства та теоретичних уявлень про кримінальне переслідування пов'язуємо з удосконаленням такої процесуальної функції та відповідним їй нормативним закріпленням.

Як відзначає Р.І. Мельник процесуальне унормування видів, форм та принципів кримінального переслідування сприятиме розбудові змагальної моделі судочинства та забезпечуватиме дотримання прав і законних інтересів учасників кримінально-процесуальних відносин з моменту їх виникнення до моменту вирішення соціально-правового конфлікту [1, с. 101].

В усіх системах кримінального судочинства прокурори: приймають рішення про порушення і продовження кримінального переслідування; підтримують кримінальне обвинувачення в суді; подають апеляції на деякі судові рішення [21]. А.В. Лапкін у своєму дослідженні відзначає, що кримінальне переслідування є перспективною і дуже актуальною функцією прокуратури, яка відповідатиме історичним традиціям прокуратури України та світовим стандартам прокурорської діяльності. Автор пише, що із закріпленням кримінального переслідування у вітчизняному законодавстві саме ця функція визначатиме роль і місце прокуратури в системі кримінального судочинства України [3, с. 56-57]. Вважаємо, що закріплення функції кримінального переслідування на законодавчому рівні є вірним кроком, що має позитивно вплинути на застосування кримінального процесуального закону у частині забезпечення прав і законних інтересів особи. Разом з тим, ми не «приписуємо» виконання функції кримінального переслідування виключно прокурору. Закріплення функції кримінального переслідування виключно за прокурором буде помилкою, оскільки таке положення не враховує діяльність інших суб'єктів (слідчий, дізнавач, оперативний працівник), які фактично здійснюють викриття особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Окрім нормативного закріплення у кримінальному процесуальному законі поняття кримінального переслідування та кола осіб, які його здійснюють, вважаємо що потребують нормативного закріплення й межі кримінального переслідування задля створення дієвих гарантій забезпечення прав і свобод людини у кримінальному процесі.

Також удосконалення кримінального переслідування може бути здійснено у частині унормування діяльності «альтернативних обвинувачів», якими можуть бути адвокати що діють на

контрактній основі. На наше переконання, запровадження конкуренції серед обвинувачів позитивно відобразиться на якості кримінального переслідування.

Висновки. Законодавче регулювання та теоретичні погляди щодо здійснення кримінального переслідування розглянуто відповідно до таких історичних періодів: дорадянський період (... – 1917 р.), радянський період (1917–1991 рр.), післярадянський період (1991–2012 рр.), новітній період (2012–2025 рр.), наступний період (2025 р. – ...).

У дорадянський період поняття «кримінальне переслідування» не вживалось у нормативних актах. Статут кримінального судочинства 1864 р. передбачав діяльність, яка фактично була кримінальним переслідуванням, однак називав її судовим переслідуванням. Під час радянського та післярадянського періодів зміст поняття «кримінальне переслідування» набув певної деталізації. Визначено, що кримінальне переслідування може бути виключно персоніфікованою діяльністю, а прокурор розглядається як центральна та єдина фігура кримінального переслідування. Сучасні теоретичні уявлення щодо суб'єктів, які здійснюють кримінальне переслідування різняться, однак в більшості, кримінальне переслідування не ототожнюється виключно з прокурорською діяльністю. Фактично кримінальне переслідування також здійснюють слідчий, дізнавач, оперативні працівники, у випадках, передбачених КПК України – потерпілий. Наступний етап розвитку діяльності з кримінального переслідування пов'язаний з нормативним закріпленням такого поняття, законодавчим визначенням кола суб'єктів кримінального переслідування, визначенням його меж тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мельник Р.І. Кримінальне переслідування: генезис наукових поглядів та тенденції законодавчого регулювання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2012. Вип. 1. С. 93–102.
2. Єна І.В. Кримінальне переслідування як виключна компетенція держави. *Вісник Академії адвокатури України*. 2017. Т. 14, № 1. С. 83–89.
3. Лапкін А.В. Кримінальне переслідування – перспективна функція прокуратури України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 1. С. 52–57.
4. Лоскутов Т.О. Генеза законодавства та теоретичних уявлень про кримінальне переслідування, що здійснюється слідчим. *Слово Національної школи суддів України*. 2012. № 1. С. 161–170.
5. Цедік С.Д. Виникнення, становлення і розвиток поняття «кримінальне переслідування» в українському кримінальному судочинстві. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. «Право». 2011. Вип. 16. С. 137–141.
6. Мазаратій А.В. Кримінальне переслідування як функція прокуратури. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 47. С. 216–219.
7. Лоскутов Т.О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2010. 22 с.
8. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. (від статті 1 до статті 93-2). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05> (дата звернення: 15.05.2025).
9. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. (від статті 94 до статті 236-8). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05#Text> (дата звернення: 15.05.2025).
10. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. (від статті 237 до статті 485). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-05#Text> (дата звернення: 15.05.2025).
11. Зеленецький В.С. Порухення державного обвинувачення в радянському кримінальному процесі: монографія. Харків: Вища школа. Вид-во при Харк. Ун-ті, 1979. 144 с.
12. Майлунц Б.Є. Суб'єкти кримінального переслідування у досудовому провадженні та у провадженні в суді першої інстанції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2019. 230 с.
13. Альперт С.А. Обвинувачення в радянському кримінальному процесі: навчальний посібник. Харків: Харківський юридичний інститут, 1974. 39 с.
14. Остапеч В. Співвідношення понять «державне обвинувачення» та «кримінальне переслідування» у проекті Кримінального процесуального кодексу України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 2. С. 114–119.
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів». Указ

- Президента України № 311/2008 від 08.04.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text> (дата звернення 28.05.2025).
16. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1955 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text (дата звернення: 22.05.2025).
 17. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах (ETS N 73) від 15 травня 1972 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_008#Text (дата звернення: 22.05.2025).
 18. Маїлунц Б.Е. Кримінальне переслідування як функція прокурора на стадії досудового розслідування: проблеми ідентифікації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3. С. 272–282.
 19. Лоскутов Т.О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2011. 164 с.
 20. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 23.05.2025).
 21. Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя. 06.10.2000 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf (дата звернення 23.05.2025).